

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Adam Bodnar

Warszawa, dnia 16 października 2015 r.

II.5150.1.2015.MWa/MK

Sąd Najwyższy

Izba Karna

Wniosek

Rzecznika Praw Obywatelskich

Na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2014 r., poz. 1648 ze zm.) oraz art. 60 § 2 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. z 2013 r., poz. 499 ze zm.) w związku z ujawnionymi rozbieżnościami w wykładni prawa w orzecznictwie sądowym

wnoszę o

rozstrzygnięcie następującego zagadnienia prawnego:

czy wydatki związane z oskarżeniem, o których mowa w art. 630 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 ze zm.) obejmują również wydatki poniesione przez oskarżonego na obrońcę z wyboru w wypadku uniewinnienia go od części zarzucanych mu czynów lub częściowego umorzenia postępowania?

Uzasadnienie

I.

Do Rzecznika Praw Obywatelskich wpłynęła skarga na orzeczenie sądu nieuwzględniające zażalenia skarżącego na postanowienie prokuratora o odmowie zwrotu kosztów obrony z wyboru w związku z częściowym umorzeniem śledztwa. Skarga ta została sformułowana w następującym układzie procesowym. Prokurator prowadził śledztwo w sprawie dwóch czynów: z art. 263 § 2 k.k. i art. 207 § 1 k.k. Następnie przedstawił skarżącemu zarzut popełnienia pierwszego czynu, po czym umorzył postępowanie w tym zakresie po 3 miesiącach. Skarżący wniósł o zwrot kosztów pomocy obrońcy z wyboru argumentując, że ustanowił tego obrońcę w celu obrony przed zarzutem z art. 263 § 2 k.k. Prokurator nie przychylił się do tego wniosku, a sąd nie uwzględnił zażalenia skarżącego na postanowienie prokuratora o odmowie zwrotu kosztów obrony z wyboru w związku z częściowym umorzeniem śledztwa.

W piśmie do Rzecznika Praw Obywatelskich wnioskodawca wskazał na występujące rozbieżności w orzecznictwie sądów powszechnych co do wykładni art. 630 k.p.k., tj. czy wydatki związane z oskarżeniem, o których mowa w tym przepisie obejmują również wydatki poniesione przez podejrzanego lub oskarżonego na obrońcę z wyboru. Mając na względzie powyższe, Rzecznik zwrócił się do prezesów sądów apelacyjnych o udzielenie informacji, jak rozstrzygane są na poszczególnych obszarach apelacji te kwestie i czy zachodzą w tym zakresie rozbieżności w orzecznictwie. Po uzyskaniu informacji z poszczególnych apelacji, Rzecznik ustalił, iż w orzecznictwie sądowym istotnie ujawniły się rozbieżności w wykładni przepisu art. 630 kodeksu postępowania karnego, skutkujące koniecznością podjęcia uchwały przez Sąd Najwyższy.

II.

W zakresie wykładni art. 630 k.p.k. z jednej strony prezentowane jest stanowisko, że jeżeli oskarżony nie został skazany za wszystkie przestępstwa (np. uniewinniono oskarżonego od części zarzutów lub częściowo umorzono postępowanie), to nie przysługuje mu zwrot od Skarbu Państwa poniesionych przez niego wydatków na obronę z wyboru (tak: Sąd Apelacyjny w Szczecinie w postanowieniu z dnia 20 października 2010 r., sygn. II AKa 104/10, OSASz 2011/3/44-46 oraz Sąd Apelacyjny w Katowicach w postanowieniu z dnia 14 września 2011 r., sygn. II AKz 613/11, Lex nr 1102938).

Powyższe stanowisko zostało podzielone przez Sąd Rejonowy w Bielsku Podlaskim Zamiejscowym VIII Wydziale Karnym z siedzibą w Siemiatyczach (w sprawie ozn. sygn. VIII K

530/12), który uznał, że w przypadku skazania oskarżonego przynajmniej za jedno przestępstwo, w sytuacji gdy od innego zarzucanego mu czynu w tej samej sprawie został uniewinniony lub umorzono postępowanie w tym zakresie, nie przysługuje oskarżonemu od Skarbu Państwa zwrot poniesionych wydatków na obrońcę z wyboru. Podobne stanowisko zajął Sąd Rejonowy w Białymstoku (w sprawie ozn. sygn. akt III Kp 2580/14), który odmówił przyznania podejrzanemu zwrotu kosztów ustanowienia obrońcy z wyboru po częściowym umorzeniu postępowania.

III.

Przeciwnie do wyżej zaprezentowanego stanowisko zajął Sąd Apelacyjny we Wrocławiu w postanowieniu z dnia 16 grudnia 2011 r. (sygn. II AKz 523/11, Prok i Pr – wkł. 2013/9/36), według którego, zgodnie z dyspozycją art. 626 § 1 k.p.k. w orzeczeniu kończącym postępowanie w sprawie sąd określa, kto, w jakiej części i zakresie ponosi koszty procesu. Podstawę obciążenia Skarbu Państwa kosztami procesu w razie uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia postępowania, w sprawach z oskarżenia publicznego, stanowi art. 632 pkt 2 k.p.k. W wypadku natomiast uniewinnienia oskarżonego od części z zarzucanych mu przestępstw lub częściowego umorzenia postępowania, w sprawach z oskarżenia publicznego, podstawę do zasądzenia od Skarbu Państwa na rzecz oskarżonego poniesionych przez niego uzasadnionych wydatków, w tym z tytułu ustanowienia jednego obrońcy, stanowi art. 630 k.p.k.

Podobnie Sąd Apelacyjny w Szczecinie, jak zauważył Prezes tego sądu w piśmie do Rzecznika, odchodząc od swego pierwotnego poglądu (wyrażonego w postanowieniu z dnia 20 października 2010 r., sygn. II AKa 104/10) podziela stanowisko, że częściowe umorzenie postępowania lub uniewinnienie oskarżonego od części zarzutów uzasadnia zasądzenie na jego rzecz zwrotu kosztów obrońcy z wyboru (por. postanowienie z dnia 25 lutego 2015 r., sygn. II AKa 134/12, w którym na rzecz oskarżonego – częściowo uniewinnionego od zarzucanych czynów – zasądzono kwotę 400 zł tytułem zwrotu kosztów procesu za postępowanie odwoławcze; por. również postanowienie z dnia 20 maja 2015 r., sygn. II AKz 163/15, którym uchylono postanowienie Sądu Okręgowego w Szczecinie z dnia 1 kwietnia 2015 r., sygn. III K 43/10, nieuwzględniające żądania wniosku o zwrot kosztów procesu na rzecz oskarżonego częściowo uniewinnionego i przekazano sprawę do ponownego rozpoznania).

Odnotować również należy, że w trzech sprawach dotyczących ww. kwestii, prowadzonych przez Sąd Rejonowy w Białymstoku w latach 2014 – 2015 (sprawy o sygn. akt III Kp 774/15, III Kp 2992/14, 111 Kp 2993/14), przyznano podejrzanym, na zasadzie art. 630 k.p.k., zwrot kosztów ustanowienia obrońcy z wyboru w wysokości rzeczywiście poniesionych wydatków i w granicach

określonych w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w/s opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz. U. z 2013, poz. 461 ze zm.).

Sąd Rejonowy w Gdyni w postanowieniu z dnia 5 czerwca 2014 r. (sygn. akt IX K 664/12) odnosząc się do cyt. wyżej tezy wyrażonej przez Sąd Apelacyjny w Katowicach w postanowieniu z dnia 14 września 2011 r. (sygn. akt II AKz 613/11) o odmowie zasądzenia kosztów wyłożonych na rzecz obrońcy w sytuacji częściowego uniewinnienia lub umorzenia, stwierdził, iż nie zgadza się z tym stanowiskiem i powołując się na poglądy Trybunału Konstytucyjnego wyrażone w sprawie SK 21/04 (OTK-A 2006, nr 7, poz. 88) trafnie zauważył, iż nie można lekceważyć częściowego nakładu pracy obrońcy, który był ukierunkowany na postępowanie dowodowe związane z tym właśnie czynem, od którego jego klient został uniewinniony. Ponadto, nie można podzielić poglądu, że niemożliwe jest oszacowanie nakładu pracy obrońcy przy częściowym uniewinnieniu lub umorzeniu. Sąd uznał za zasadne przyznanie skazanemu w pewnym uproszczeniu jednej trzeciej kosztów (ze względu na uniewinnienie od jednego z trzech czynów), które należałyby się obrońcy z wyboru przy uniewinnieniu od wszystkich zarzucanych czynów, przy uwzględnieniu podstawowych stawek wynikających z rozporządzenia z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu.

Podobnie uznał Sąd Rejonowy w Wejherowie w postanowieniu z dnia 28 lutego 2014 r. (sygn. akt IX W 810/13), Sąd Okręgowy w Gdańsku w postanowieniu z dnia 18 listopada 2013 r. (sygn. akt V Kz 851/13), a także Sąd Rejonowy dla Krakowa – Nowej Huty w Krakowie w wyroku z dnia 22 grudnia 2014 r. (sygn. akt VIII K 1114/13/N). Ten ostatni wyrok w tym zakresie został jednak uchylony przez Sąd Okręgowy w Krakowie (wyrok z dnia 28 kwietnia 2015 r., sygn. akt IV Ka 256/15).

IV.

Jak zostało to już podkreślone powyżej, za potrzebą podjęcia uchwały w przedmiotowej kwestii przemawiają istotne, ujawnione przez Rzecznika rozbieżności w wykładni art. 630 k.p.k. w orzecznictwie sądowym.

Sędziowie apelacji białostockiej zajmują różne stanowiska w niniejszej kwestii, a w związku z tym, co przyznaje Prezes tego sądu, we wskazanym zakresie, występują rozbieżności w orzecznictwie (pismo z dnia 17 czerwca 2015 r., IV WW-41-18/15/K). Również w apelacji gdańskiej stanowiska są zróżnicowane. Dominuje jednak pogląd, iż częściowe uniewinnienie oskarżonego lub częściowe

umorzenie co do niego postępowania karnego powinno skutkować częściowym (proporcjonalnym) zwrotem kosztów ustanowienia w sprawie obrońcy z wyboru (pismo Prezesa Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 7 lipca 2015 r., IV Wiz.-015-51/12/K).

Z kolei w apelacji katowickiej przeważa pogląd przeciwny. W zdecydowanej większości przypadków zbadanych przez Prezesa Sądu Apelacyjnego w Katowicach na prośbę Rzecznika Praw Obywatelskich, sądy podzielały pogląd wyrażony w postanowieniu Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 14 września 2011 r. (w sprawie ozn. sygn. II AKa 613/11), zgodnie z którym częściowe umorzenie postępowania lub uniewinnienie oskarżonego od części zarzutów, nie uzasadnia zasądzenia na rzecz oskarżonego zwrotu kosztów, związanych z ustanowieniem obrońcy z wyboru. Taka linia orzecznicza prezentowana jest między innymi w Wydziale VI Karnym - Odwoławczym Sądu Okręgowego w Gliwicach, w Sądzie Rejonowym w Gliwicach, Sądzie Rejonowym w Tarnowskich Górach i Sądzie Rejonowym w Zabrze. Tożsame stanowisko prezentuje także Sąd Okręgowy w Częstochowie oraz sądy działające na obszarze Sądu Okręgowego w Katowicach. Odmienne stanowisko zajął jedynie Sąd Rejonowy w Rybniku uznając, iż zwrot kosztów winien być dokonany przy przyjęciu zasady stosunkowego podziału kosztów w zależności od ilości zarzutów, za które nastąpiło skazanie w relacji do ilości zarzutów odnośnie których zapadło inne orzeczenie. Za takim zmienionym podejściem do omawianego zagadnienia w chwili obecnej skłaniają się również sędziowie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z tym, iż dotychczas poglądu tego nie wyrazili w żadnym orzeczeniu (pismo Prezesa Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 18 czerwca 2015 r., IV.W.W.4000-63/15).

Również Prezes Sądu Apelacyjnego w Krakowie przyznaje, że w zakresie poruszonym w piśmie Rzecznika ujawniły się rozbieżności w praktyce orzeczniczej sądów apelacji krakowskiej (pismo z dnia 23 czerwca 2015 r., Wiz-443-38/15). Dominuje jednak pogląd, iż w wypadku, gdy oskarżony nie został skazany za wszystkie zarzucane mu przestępstwa, to nie przysługuje mu zwrot od Skarbu Państwa poczynionych przez niego wydatków związanych z ustaleniem obrońcy z wyboru. Niemniej jednak, jak wynika z pisma Prezesa Sądu Apelacyjnego w Krakowie, nie jest odosobnione stanowisko przeciwne do wyżej zaprezentowanego.

Rozbieżności w orzecznictwie sądów co do wykładni art. 630 k.p.k. stwierdzono także na obszarze apelacji łódzkiej. Pogląd, iż oskarżonemu przysługuje od Skarbu Państwa zwrot poniesionych przez niego wydatków na obronę z wyboru w razie częściowego jego uniewinnienia lub częściowego umorzenia postępowania podzielają sędziowie orzekający w Sądzie Rejonowym w Sochaczewie, w Sądzie Rejonowym w Żyrardowie oraz dwóch sędziów z Sądu Rejonowego w Płocku. Przeciwnie stanowisko prezentują sędziowie orzekający w sądach okręgu Sądu Okręgowego w Łodzi, w Sądzie Rejonowym w Mławie, sędziowie orzekający w II i VII Wydziale Karnym oraz VIII Wydziale

Wykonywania Orzeczeń Karnych Sądu Rejonowego w Płocku (pismo Prezesa Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 23 czerwca 2015 r., W.IV. 40-7/2015).

Z kolei na obszarze apelacji warszawskiej, sędziowie stoją na stanowisku, że w sytuacji gdy oskarżony zostanie skazany chociażby tylko za jedno z zarzucanych mu przestępstw, to nie przysługuje mu zwrot od Skarbu Państwa wydatków poniesionych w związku z korzystaniem z pomocy obrońcy ustanowionego z wyboru (pismo Prezesa Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 16 czerwca 2015 r., Wiz-400-70/15/K).

W apelacji wrocławskiej powszechnie podzielane jest stanowisko wyrażone w postanowieniu Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 16 grudnia 2011 r. (sygn. akt: II AKz 523/11), zgodnie z którym, w wypadku uniewinnienia oskarżonego od części z zarzucanych mu przestępstw lub częściowego umorzenia postępowania, w sprawach z oskarżenia publicznego, podstawę do zasądzenia od Skarbu Państwa na rzecz oskarżonego poniesionych przez niego uzasadnionych wydatków, w tym z tytułu ustanowienia jednego obrońcy, stanowi art. 630 k.p.k. (pismo Prezesa Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 16 czerwca 2015 r., IV W-461-5/15).

V.

W myśl art. 630 k.p.k. „w sprawach z oskarżenia publicznego, jeżeli oskarżonego nie skazano za wszystkie zarzucane mu przestępstwa, wydatki związane z oskarżeniem w części uniewinniającej lub umarzającej postępowanie ponosi Skarb Państwa”. Jak wskazuje się w doktrynie „idea rozwiązania zawartego w art. 630 sprowadza się do nieobciążania skazanego kosztami za tę część postępowania, która dotyczyła czynów, za które nie został skazany” (T.H. Grzegorzczak, *Komentarz do art. 630 Kodeksu postępowania karnego*, LEX 2004). Zdaniem Rzecznika, oskarżonemu, którego uniewinniono od części stawianych mu zarzutów lub wobec którego częściowo umorzono postępowanie należy się również zwrot poniesionych przez niego kosztów z tytułu ustanowienia obrońcy z wyboru w proporcjonalnej części. Koszty te należą niewątpliwie do „wydatków związanych z oskarżeniem”.

Za powyższą tezę przemawia również kontekst normatywny, w jakim funkcjonuje art. 630 k.p.k. oraz wykładnia językowa i systemowa przepisów art. 632 pkt 2 k.p.k. i art. 616 k.p.k. Otóż w treści przepisu art. 630 k.p.k. brak jest zastrzeżenia, iż odnosi się on wyłącznie do „wydatków poniesionych przez Skarb Państwa” (vide art. 616 § 2 pkt 2 k.p.k. Zresztą, co warte podkreślenia przepis art. 618 § 1 pkt 11 k.p.k. stanowi, że do wydatków Skarbu Państwa zalicza się wypłaty m.in. z tytułu nieopłaconej przez strony pomocy prawnej udzielonej z urzędu przez adwokatów lub radców prawnych, ale katalog wydatków zawarty w tym przepisie nie jest zamknięty, o czym

świadczy użycie sformułowania „w szczególności”). W przepisie art. 630 k.p.k. jest jedynie mowa o „wydatkach związanych z oskarżeniem” i wydaje się, że brak argumentów za przyjęciem poglądu, że ustawodawca, w treści przepisu art. 630 k.p.k. odsyła do przepisu art. 616 § 2 pkt 2 k.p.k. (por. i szerzej postanowienie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 16 grudnia 2011 r., sygn. II AKz 523/11). Jak słusznie przyjmuje Sąd Apelacyjny we Wrocławiu w powołanym judykacie, wydatki związane z oskarżeniem „to nie tylko te, które wyłożył od chwili wszczęcia postępowania Skarb Państwa, ale także te uzasadnione wydatki, które poniósł oskarżony dlatego właśnie, że postawiono go w stan oskarżenia. Brak zatem podstaw do zawężania zakresu pojęciowego zwrotu <wydatki związane z oskarżeniem> poprzez eliminowanie zeń wydatków oskarżonego”. Wobec tego - *lege non distinguente* - uprawnione jest stanowisko, iż art. 630 k.p.k. jest uzupełnieniem regulacji art. 632 pkt 2 k.p.k., zgodnie z którym, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, w razie uniewinnienia oskarżonego lub umorzenia postępowania koszty procesu ponosi w sprawach z oskarżenia publicznego - Skarb Państwa, z wyjątkiem należności z tytułu udziału adwokata lub radcy prawnego w charakterze pełnomocnika pokrzywdzonego, oskarżyciela posiłkowego albo innej osoby, a także z tytułu obrony oskarżonego w sprawie, w której oskarżony skierował przeciwko sobie podejrzenie popełnienia czynu zabronionego. Do kosztów tych zalicza się również koszty związane z ustanowieniem obrońcy z wyboru. Zatem nie ma podstaw do uznania, że art. 630 k.p.k. nie obejmuje wydatków Skarbu Państwa, dotyczących zwrotu oskarżonemu części kosztów poniesionych przez niego w związku z ustanowieniem obrońcy z wyboru. Rozwiązania przyjętego w art. 632 pkt 2 k.p.k. nie można wyłączyć tylko dlatego, że oskarżony nie został skazany za wszystkie zarzucane mu przestępstwa, tym bardziej, że art. 626 § 1 k.p.k. wprost nakazuje rozstrzygać nie tylko kto, ale też w jakiej części i zakresie ponosi koszty procesu w sprawie. Jak podkreśla S. Steinborn „(...) oskarżenie o kilka czynów może prowadzić do zwiększenia kosztów obrony w porównaniu z postępowaniem, które dotyczyłoby tylko jednego lub niektórych czynów (za które nastąpiło skazanie), choćby z uwagi na zwiększoną ilość terminów rozprawy i większy stopień złożoności sprawy, co niewątpliwie przekładać się może na wysokość wynagrodzenia obrońcy. Z tego punktu widzenia uzasadnione byłoby zatem orzeczenie zwrotu oskarżonemu wydatków z tytułu ustanowienia obrońcy w zakresie owych zwiększonych kosztów wynikłych z oskarżenia o czyny, za które nastąpiło uniewinnienie lub co do których umorzono postępowanie (...)”. Zaznaczyć przy tym należy, że zdaniem tego autora, powyższe wymaga jednak odejścia od efektów wykładni literalnej i systemowej art. 630 k.p.k. na rzecz argumentów natury konstytucyjnej (S. Steinborn, *Komentarz aktualizowany do art. 630 Kodeksu postępowania karnego*, LEX 2015).

W przekonaniu Rzecznika, w wypadku częściowego uniewinnienia oskarżonego lub częściowego umorzenia postępowania, może on domagać się w tej części (proporcjonalnie) zwrotu kosztów ustanowienia w sprawie obrońcy z wyboru. Przeciwny pogląd pozostawałby w sprzeczności ze standardami konstytucyjnymi wynikającymi z art. 2, art. 32 ust. 1 i art. 42 ust. 2 Konstytucji.

Jak podkreślił to bowiem Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 26 lipca 2006 r. (sygn. SK 21/04, OTK-A z 2006 r. Nr 7, poz. 88), powołując się również na wcześniejsze orzeczenia Trybunału „prawo do obrony gwarantuje możliwość obrony racji obwinionego i oskarżonego (prawo do przeciwstawienia się tezom oskarżenia - prawo do obrony w sensie materialnym) przez wykwalifikowanego pełnomocnika procesowego, zaś zadaniem obrońcy jest ochrona oskarżonego w taki sposób, by cel procesu karnego osiągnięty został z zagwarantowaniem prawa do obrony”. Jak przypomniał to Trybunał Konstytucyjny w powołanym wyroku „prawo do obrony w znaczeniu formalnym ma istotny aspekt ekonomiczny, którego dostrzeżenie spowodowało historycznie ukształtowanie rozmaitych form <prawa ubogich>. Regulacja, zgodnie z którą oskarżony musi liczyć się z tym, że nawet w razie uniewinnienia nie ma podstaw dochodzenia zwrotu wydatków z tytułu ustanowionej obrony, prowadzi w sposób ewidentny do ograniczenia prawa oskarżonego do obrony”. Dlatego też, zdaniem Trybunału Konstytucyjnego prawo do ustanowienia obrońcy pozostaje w ścisłym związku z możliwościami ekonomicznymi oskarżonego, determinującymi swobodę wyboru adwokata. Koszty znaczące dla samego podjęcia obrony i ustanowienia obrońcy powinny zostać osobie uniewinnionej zwrócone, co najmniej na zasadach takich, na jakich Skarb Państwa obciążają koszty obrony z urzędu. Prawo do obrony jest natomiast naruszane „gdy skorzystanie z niego, nawet w minimalnym zakresie jednego obrońcy, musi być przedmiotem kalkulacji ekonomicznych. Kodeksowa konstrukcja prowadzi do stanu, w którym oskarżony, mimo uniewinnienia, nie otrzymuje zwrotu kosztów obrońcy, czyli ponosi materialne skutki bezzasadnego oskarżenia. Stanowi to naruszenie prawa do obrony, istnieje bowiem niebezpieczeństwo, że osoba niewinna, świadoma braku możliwości odzyskania kosztów obrony, może wręcz powstrzymać się od ustanowienia obrońcy, a jego brak może wpłynąć na wynik postępowania, w skrajnym wypadku skutkując nawet nierzetelnym procesem i skazaniem osoby niewinnej (...) w państwie prawnym zasadą powinno być obciążanie kosztami postępowania tej ze stron, która w jego toku nie zdołała utrzymać swojego stanowiska. W odniesieniu do zakończonych uniewinnieniem postępowań z oskarżenia publicznego oznacza to, że koszty winna ponosić strona oskarżająca - organ władzy publicznej, a faktycznie - Skarb Państwa. Biorąc pod uwagę, że oskarżony jest w postępowaniu stroną słabszą, a wybór obrońcy przyczynia się do wyrównania szans procesowych, uznać trzeba, iż osoba uniewinniona powinna otrzymywać całościowy zwrot poniesionych kosztów postępowania,

w tym kosztów obrony. Taka regulacja realizowałaby konstytucyjne prawo do obrony oraz sprzyjała zasadzie równości broni, a jej dodatkową zaletą byłoby minimalizowanie przez państwo negatywnych konsekwencji wynikających dla obywatela z faktu jego niesłusznego oskarżenia i prowadzenia przeciwko niemu postępowania karnego”.

Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 18 października 2011 r. (sygn. SK 39/09, publ. OTK-A z 2011 r. Nr 8, poz. 84) podkreślił, że „regulacje prawne nie mogą powodować sytuacji, w której strona uzyskująca rozstrzygnięcie zgodne ze stanowiskiem zajmowanym przez siebie w postępowaniu sądowym, nie mogłaby domagać się uwzględnienia poniesionych przez nią wydatków. Trybunał uznaje za odpowiadającą postulatowi równości i sprawiedliwości zasadę, zgodnie z którą do zwrotu kosztów jest zobowiązany ten, czyje stanowisko nie utrzymało się w toku postępowania, zaś osoba, której racje uznano w wyroku - może liczyć na zwrot swoich uzasadnionych wydatków. Za przyjętą przez TK linią orzecniczą przemawiają zresztą ogólne reguły rządzące rozkładem kosztów procesu. Z przepisów rozdziału 70 k.p.k. wyłania się w sposób niebudzący wątpliwości reguła, zgodnie z którą koszty procesu ponosi ten, kto je spowodował”.

Powyższe poglądy Trybunału Konstytucyjnego winny być uwzględniane przy dokonywaniu wykładni art. 630 k.p.k. Skoro w demokratycznym państwie prawa regułą winno być ponoszenie kosztów procesu przez stronę przegraną, a z konstytucyjnego prawa do obrony wynika nakaz ukształtowania skutecznych gwarancji w zakresie obrony formalnej, tak by prawo to, nie stało się iluzorycznym, a także przedmiotem kalkulacji osoby postawionej w stan oskarżenia, to brak argumentów, które uzasadniałyby obciążanie kosztami obrony z wyboru oskarżonego w zakresie, w jakim został częściowo uniewinniony od zarzucanych czynów, lub w zakresie, w jakim umorzono postępowanie. Jak słusznie podkreślił to Sąd Apelacyjny we Wrocławiu w powołanej sprawie ozn. sygn. II AKz 523/11, „wyrok sądu rozstrzygający w przedmiocie winy, w sprawie złożonej przedmiotowo, zawiera orzeczenia dotyczące odrębnie każdego z czynów zarzucanych, zarówno wtedy, gdy ich treścią jest uniewinnienie od jednego lub kilku przestępstw, jak również wtedy, gdy sąd uniewinnia oskarżonego od popełnienia każdego z przestępstw objętych zarzutami aktu oskarżenia (...) w prawniczym rozumieniu oznacza to, że zarzut ten był bezzasadny, a jego przedstawienie, tak jak całe dalsze postępowanie o ten czyn, godziło w podstawowe, konstytucyjnie gwarantowane prawa obywatelskie. Oznacza także, że błąd ten obciąża organy procesowe reprezentujące Państwo wobec obywatela, który w związku z oskarżeniem o ten czyn zbędnie poniósł koszty wynagrodzenia obrońcy. Rzecz bowiem nie w tym, czy całe postępowanie w wypadku wielości zarzutów było bezzasadne i czy postępowanie to wszczęto i prowadzono niepotrzebnie, ze szkodą dla indywidualnego interesu oskarżonego oraz interesu społecznego. Rzecz w tym, czy było ono zasadne w całości, czy też w części było niesłuszne. Prawa obywatela

doznają wszak uszczerbku nie wtedy dopiero, gdy w całości postawione mu zarzuty są niesłuszne, lecz już wtedy, gdy niesłusznie oskarżono go o popełnienie chociażby jednego z zarzucanych mu przestępstw. Szczególnie wyrazistą egzemplifikacją takiego wypadku będzie sytuacja, w której oskarżony konsekwentnie, od początku postępowania przyznaje się do jednego z czynów zarzucanych (np. przywłaszczenia przedmiotu o niewielkiej wartości) i słusznie (w ocenie ex post) przeczy zarzutom popełnienia kilku innych poważnych przestępstw gospodarczych o złożonym i zawiłym stanie faktycznym oraz skomplikowanej ocenie prawnej. W takiej przecież sytuacji oskarżony decyduje się na wyłożenia kosztów związanych z wynagrodzeniem obrońcy nie w obawie przed skazaniem za czyn, do popełnienia którego się przyznaje, lecz w tym celu, aby adwokat, wykorzystując swoje profesjonalne prawnicze przygotowanie, pomógł mu udowodnić niewinność w zakresie czynów, które zarzucono mu obiektywnie bezzasadnie. Nie można zarazem zapominać, że wynagrodzenie obrońcy nie wynika z sztywno ustalonych stawek, kształtowanych według precyzyjnie określonych kryteriów lecz z umowy zawieranej z klientem. Jest rzeczą naturalną, że wielkość nakładu pracy obrońcy uzależniona jest między innymi od wielości, rodzaju i wagi zarzutów stawianych oskarżonemu, to zaś warunkuje także wysokość umownie ustalonego wynagrodzenia. W typowej zatem sytuacji, bez obawy błędu, można prognozować, że wynagrodzenie należne obrońcy byłoby relatywnie niższe jeśli oskarżonemu, obok zarzutów słusznych, nie postawiono całkowicie niesłusznego zarzutu (lub zarzutów), w następstwie czego został on od popełnienia jednego lub kilku przestępstw uniewinniony. Niezależnie już od faktu, że zazwyczaj wykazanie niewinności oskarżonego stawia przed obrońcą szczególne wymagania, w tym nierzadko zwiększonego nakładu pracy i czasu”. Zgodzić należy się również z poglądami prezentowanymi w doktrynie, że „brak możliwości uzyskania przez oskarżonego zwrotu poniesionych kosztów wynikłych z bezzasadnego oskarżenia narusza konstytucyjne prawo do obrony gwarantowane w art. 42 ust. 2 Konstytucji RP (...) Trudno znaleźć argumenty, które mogłyby uzasadniać odniesienie tej reguły tylko do uniewinnienia od wszystkich zarzutów. Skoro oskarżenie złożone przedmiotowo prowadzi do większych kosztów, to powyższa reguła - właśnie w zakresie tych podwyższonych kosztów - powinna mieć zastosowanie w razie uniewinnienia od niektórych z zarzuconych czynów” (S. Steinborn, *Komentarz aktualizowany do art. 630 Kodeksu postępowania karnego*, LEX 2015).

Istotne z punktu widzenia problematyki podniesionej w niniejszym wniosku są również poglądy Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, który w swoim orzecznictwie konsekwentnie wskazuje, że prawo oskarżonego do bronięcia się przez obrońcę, ustanowionego z wyboru lub z urzędu, stanowi element podstawowy prawa do rzetelnego procesu (wyrok z dnia 13 lutego 2001 r. w sprawie Krombach przeciwko Francji, skarga nr 29731/96). Kontakt oskarżonego z

obrońcą jest szczególnie ważny w pierwszych chwilach po zatrzymaniu. Zbyt późne dopuszczenie obrońcy do czynności stanowi naruszenie prawa do obrony (wyrok ETPCz z dnia 13 stycznia 2009 r. w sprawie Rybacki przeciwko Polsce, skarga 52479/99; z dnia 6 czerwca 2000 r. w sprawie Magee przeciwko Wielkiej Brytanii, skarga nr 28135/95). Działalność obrońcy leży nie tylko w interesie klienta, ale również wymiaru sprawiedliwości (wyrok ETPCz z dnia 25 września 1992 r. w sprawie Croissant przeciwko Niemcom, skarga nr 13611/88). Interes wymiaru sprawiedliwości przemawia bowiem za tym, aby osoba niewinna nie poniosła odpowiedzialności. Obrona nabiera szczególnego charakteru w sprawach złożonych przedmiotowo, gdzie oskarżonemu zarzucono popełnienie kilku czynów, a na takim tle zostało właśnie sformułowane przedmiotowe pytanie prawne. Otóż zdaniem Trybunału, w sprawach złożonych, dobro wymiaru sprawiedliwości przemawia za ustanowieniem obrońcy dla oskarżonego, jeżeli on sam go nie wybierze (wyrok ETPCz z dnia 24 maja 1991 r. w sprawie Quaranta przeciwko Szwajcarii, skarga nr 12744/87). Wynika z tego obowiązek Państwa zwrotu kosztów obrońcy z wyboru w sytuacji niepotwierdzenia się zarzutów przedstawionych oskarżonemu. Efektywność obrony jest uzależniona od posiadania adwokata (wyrok ETPCz z dnia 25 kwietnia 1983 r. w sprawie Pakelli przeciwko Niemcom, skarga nr 8398/78). Jeżeli zatem oskarżony powierzy adwokatowi swoją obronę przed zarzutem, który okaże się następnie niezasadny, to należy mu się od Państwa zwrot kosztów wyłożonych na obrońcę. Nie ma tu znaczenia, czy jest to jeden zarzut, czy kilka. Jak było tu już podkreślone powyżej, obrona przed oskarżeniem złożonym z kilku czynów jest kosztowniejsza i trudniejsza. Państwo nie może zatem wymagać od oskarżonego ponoszenia osobiście kosztów obrony przed niesłusznie wysuniętym przez nie oskarżeniem.

Reasumując, zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich, wydatki związane z oskarżeniem, o których mowa w art. 630 k.p.k. obejmują również wydatki poniesione przez oskarżonego na obrońcę z wyboru w wypadku uniewinnienia go od części zarzucanych mu czynów lub częściowego umorzenia postępowania.

Z uwagi zaś na występujące, a wskazane na wstępie rozbieżności w orzecznictwie w stosowaniu art. 630 k.p.k. oraz mając na względzie doniosłość omawianego problemu, z punktu widzenia konstytucyjnego prawa do obrony, konieczne jest rozstrzygnięcie tych rozbieżności przez poszerzony skład Sądu Najwyższego.

Dlatego też, wnoszę jak na wstępie.

Załączniki:

- Pismo Wiceprezesa Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 17 czerwca 2015 r. wraz z załącznikami.
- Pisma Prezesa Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 7 lipca 2015 r. wraz z załącznikami.
- Pismo Prezesa Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 18 czerwca 2015 r.
- Pismo Wiceprezesa Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 23 czerwca 2015 r. wraz z załącznikami.
- Pismo Wiceprezesa Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 23 czerwca 2015 r.
- Pismo Prezesa Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 1 czerwca 2015 r. wraz z załącznikami.
- Pismo z up. Prezesa Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 16 czerwca 2015 r.
- Pismo Wiceprezesa Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 16 czerwca 2015 r. wraz z załącznikami.